

De la “cultura” a la “vida cultural”

Aquesta és una proposta sobre una possible manera de fer cultura a Andorra a partir d'una reflexió entorn al plantejament que fan les Nacions Unides sobre la participació a la vida cultural i les seves plusvàlues. Us convidem doncs a fer una cabriola conceptual que ens ajudi a pensar no només en la cultura sinó també en com impulsar la vitalitat cultural de la ciutadania.

Això implica repensar com es fa cultura al país. Les Nacions Unides plantegen que l'exercici dels drets culturals va lligat a què la ciutadania participi de ple en la vida cultural i contribueixi així a enriquir-la i a dinamitzar-la. També ens diuen que la vida cultural apunta cap a la cohesió social i al desenvolupament sostenible. Però, com? Explorarem a continuació els efectes d'introduir en el debat, i en la feina concreta, una eina que fa i ha fet les seves proves arreu del món: la gestió cultural.

La gestió cultural

Segur que ja se'n fa de gestió cultural a Andorra però potser que no se'n fa prou. Debatem doncs sobre el perquè i el com de la gestió cultural al país.

La gestió cultural consisteix en escoltar els encàrrecs socials i artístics, analitzar-ne la vàlua, la legitimitat i la viabilitat i posar en marxa mesures i accions concretes que permetin aportar-hi respostes, això sí, sempre en el marc d'un exercici que busqui fomentar i revitalitzar la vida cultural de la societat. Entenem per revitalització cultural la reinvençió d'aquelles pràctiques socials que, en estar lligades a expressions culturals, operen com a referents simbòlics i imaginaris amb els que s'identifiquen les persones i els grups culturals.

Si la gestió és una eina privilegiada per a reinventar pràctiques i expressions culturals que facin llaç i així construeixin ciutadania, quin podria ser el perfil del gestor cultural? Les Nacions Unides el defineixen com aquell professional que, motivat per la seva inquietud i el seu interès en la cultura, independentment de la seva àrea de coneixement i de la seva formació acadèmica o inclús sense aquesta, opta per dedicar-se a promoure, incentivar, dissenyar i realitzar projectes culturals des de qualsevol àmbit (pàgina 17, Herramientas de “Cultura y desarrollo” n.3, Colección Identidades y patrimonio cultural, UNESCO, 2012). Veiem doncs que la gestió cultural, si té clarament com a centre operatiu el que anomenarem el sector cultural, no s'hi circumscriu i els interlocutors del gestor cultural no són només els artistes i els agents culturals.

El gestor cultural actua en la dinamització i creació de processos artístics i socials relacionats o no amb la protecció i transmissió del patrimoni cultural però que sempre apunten a forjar un contracte social que cohesioni els diversos grups culturals i doni naixement a nous sincretismes. Recordem que la cultura no és mai estàtica, és per definició sempre canviant.

Volem pensar la gestió cultural com a eina de transformació i de retruc construir un sector cultural porós i obert al canvi: la gestió cultural només és operativa i pot generar vitalitat quan funciona en els espais de frontera, els espais que anomenarem “espais *inter*” o espais llimdars. La gestió cultural busca sempre desenclavar i aprofitar les escletxes per generar processos de desenvolupament que facin “interactuar” àmbits tan diversos com el social, l'educatiu, el religiós, el sexual, el mediambiental, el de la salut física i mental, el de la gastronomia, el del turisme, el de la innovació, el de l'acollida de persones que venen de fora, etc. Tot plegat per a crear sentit de pertinença, cohesió social, mestissatge i cosmopolitisme, és a dir, la unió necessària per enfrontar els reptes econòmics, socials i culturals de la nostra època.

Ara bé, qui diu que cal forjar un nou contracte social que contempli tant els anhels dels artistes com els dels grups culturals presents en el territori, diu també que cal gestionar tensions i conflictes permanents. “[Gestionar la cultura] és gestionar el conflicte entre projectes sorgits d’iniciatives creatives (i, com a tals, freqüentment particularistes, centrífugues i individualistes) i les exigències del territori, que obliguen a una visió de conjunt de necessitats de participació, cooperació i solidaritat”, (Eduardo Delgado, 1988).

El gestor és doncs “un artesà del fet cultural” o un alquimista encarregat d’amalgamar les sempre complexes necessitats culturals presents en el territori. La seva tasca consisteix en teixir lligams entre agents (culturals i d’altres àmbits) i aconseguir que aquests agents s’obrin a l’aventura de “l’inter” que hem mencionat més amunt. El gestor és també un vigilant de la cultura, aquell que vetlla perquè no es perdi el patrimoni cultural, la memòria, i perquè no es faci malbé la creativitat cultural de totes les generacions. El gestor fa que la diversitat cultural esdevingui un actiu, no un fre, per al desenvolupament sostenible facilitant la creació de nous continguts culturals (provinents de la creativitat i del diàleg intercultural) en espais d’interacció i de convivència, lluny dels guetos culturals.

La vida cultural

Si la gestió és el motor que dinamitza i amplia el sector cultural, la vida cultural és el substrat que l’alimenta de continguts amb sentit territorial. La definició de la cultura és sempre parcial, hi ha tantes definicions com intents de definició. Proposem pensar-la des de la perspectiva dels drets humans, és a dir, dels drets culturals, en el marc d’una política que faci servir la gestió com a eina. Això implica parlar no només de cultura sinó més aviat de “vida cultural”. Aquesta expressió data de 1948 i està recollida a la Declaració Universal de Drets Humans (Article 27); també la trobem mencionada al Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals de les Nacions Unides de 1966 (Observació general nº21, Pacte 15, paràgraf 1a). Als textos de les Nacions Unides sempre ve acompanyada de la paraula “participació”: participar en la vida cultural és fer ús amb llibertat de les eines de la nostra època tant per cuidar el patrimoni cultural -com allò que ens diu d’on venim- com per inventar nous llenguatges creatius mitjançant, entre altres, les indústries culturals. Recordem que, sovint, el que ara anomenem “patrimoni cultural” fou en el moment de la seva creació quelcom de nou o d’innovador objecte de controvèrsies i polèmiques.

En aquest context, veiem que la gestió cultural dona força als agents culturals (animadors, educadors, periodistes, guies turístics i espirituals, comunicadors, galeristes, productors, cuidadors, etc.) i en fa interlocutors privilegiats tant dels ciutadans que participen en la vida cultural com dels artistes que l’alimenten amb la seva creativitat, subversiva per definició.

Entenem ara millor la pertinència social del gestor cultural com a encarregat d’encaminar la política cultural perquè l’exercici dels drets i de la llibertat culturals desemboquin en la recerca d’un benefici col·lectiu i la protecció dels recursos culturals existents (humans, materials i immaterials).

Com es desprèn de la visió de l’ONU sobre el desenvolupament humà i sostenible (Ref. Agenda 2030), la vida i la llibertat cultural són les condicions necessàries per a la construcció d’una ciutadania mestissa i dialogant en el món d’avui que es troba travessat per dinàmiques en conflicte: la dinàmica que fa dels drets culturals un instrument de divisió entre comunitats i aquella que, defugint d’un quelcom relativisme cultural, fa dels drets culturals el pilar universal d’una societat pluralista on la diferència es viu com un factor de creativitat, convivència i

enriquiment. Com ho ha reiterat la Sra. Karima Bennoune, Relatora Especial de les Nacions Unides sobre els drets culturals, en el seu darrer informe (Universalidad, diversidad cultural y derechos culturales, 25 de julio de 2018), “...la igualdad y los derechos humanos universales no quedan anulados por la cultura o lo que se reivindica como cultura”.

La política cultural

Cal doncs o no cal una política cultural a Andorra? Segons el N. García Canclini, les polítiques culturals son els “conjuntos de intervenciones realizadas por el Estado, las instituciones civiles y los grupos comunitarios organizados, a fin de orientar el desarrollo simbólico, satisfacer las necesidades culturales de la población y obtener consenso para un tipo de orden o transformación social” (N. García Canclini, 1987). Aquestes intervencions són de creació, producció, difusió i distribució d’activitats, bens i serveis culturals i contempnen sempre l’accés a aquests.

Hem iniciat aquest text amb una invitació a fer cabrioles conceptuals i el conclourem fent algunes elucubracions preliminars per a l’elaboració d’una política cultural.

Es perfilen segons N. García Canclini tres preguntes que corresponen a tres moments clau de la construcció de la política cultural:

Moment 1: Quins són els **valors** que motiven la política? Quina lectura volem fer del context i de les aspiracions culturals de la ciutadania i dels agents del sector cultural?

Moment 2: Quins **lineaments** es deriven d’aquests valors? Quins són els temes prioritaris, les rutes d’intervenció possibles, les recomanacions a partir del que visualitzem com a Nord?

Moment 3: Quins **mecanismes i instruments** calen per a la implementació de la política? Com fer-ho, amb qui i quan? Amb quins instruments ja comptem i quins volem crear?

Ens hem estès (**Moment 1**) proposant que els valors que motivin una política cultural andorrana apuntin cap a la vitalitat cultural de la ciutadania. Intentarem ara valer-nos dels següents esquemes de l’Alfons Martinell sobre les plusvàlues de la vida cultural per esbossar alguns dels lineaments d’una política cultural andorrana (**Moment 2**).

Quina gestió cultural fa falta per generar cohesió social i forjar una ciutadania plural?

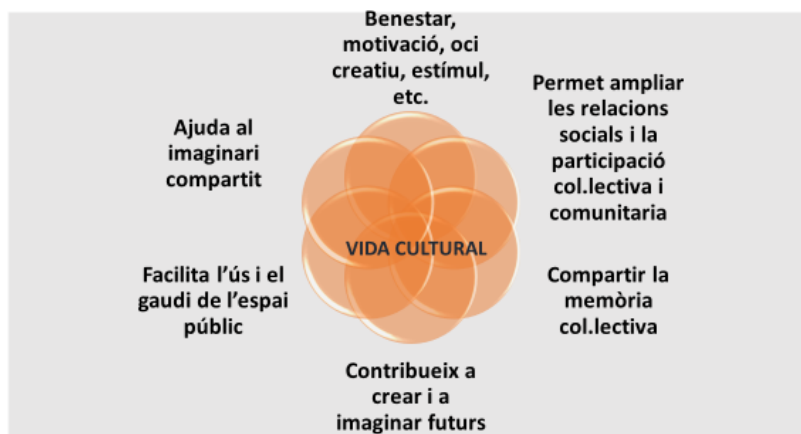
Plusvàlues de la vida cultural – Esquema 1

Alfons Martinell - 2012

Quins imaginaris compartits calen per construir el sòcol comú del desenvolupament sostenible del país d'acord amb els objectius de l'Agenda 2030 de les Nacions Unides?

Plusvàlues de la vida cultural – Esquema 2

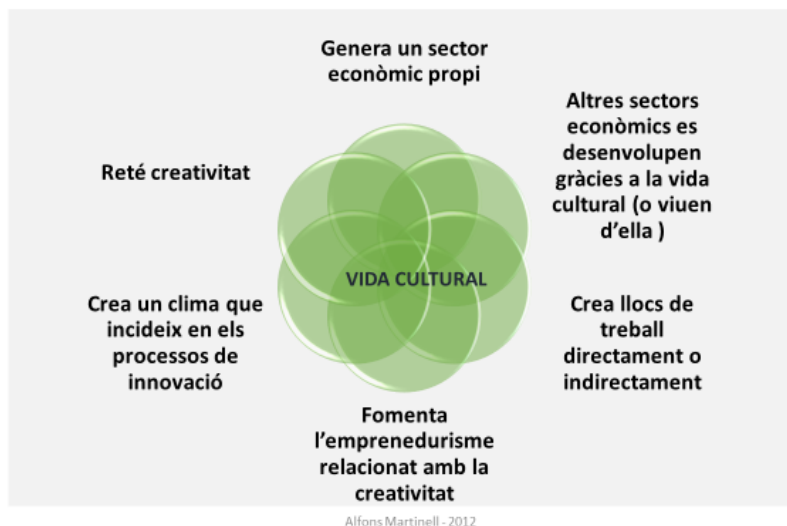

Alfons Martinell - 2012

La lectura dels esquemes 1 i 2 ens porta a albirar un primer eix de treball que buscaria la cohesió social mitjançant **la construcció d'una ciutadania intercultural**. Aquí els àmbits d'intervenció serien el social, l'educatiu i el dels esports: el patrimoni cultural i natural, l'educació artística i l'esport serien les pedreres per a la creació de competències artístiques i interculturals.

Quines empreses culturals tenim, volem i podem desenvolupar?

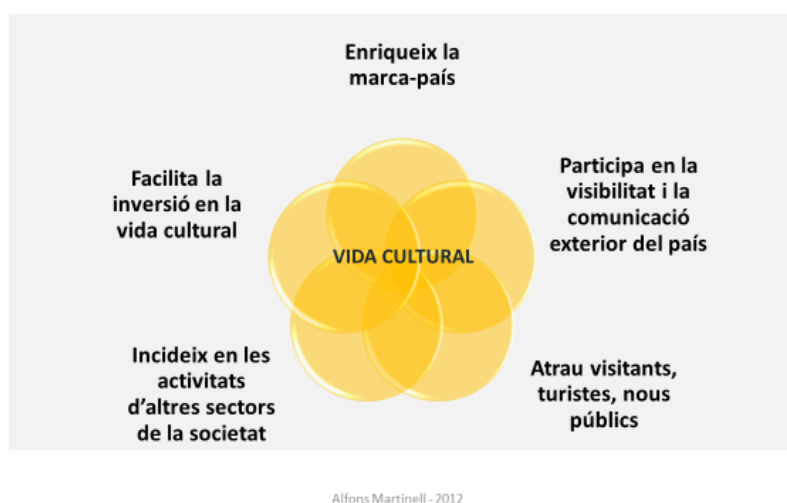
Plusvàlues de la vida cultural – Esquema 3

Aquest esquema ens empeny a concebre l'eclosió **d'un sector econòmic alimentat per la creació artística i artesanal**. Els artistes i els artesans estan al centre d'un entramat d'accions d'innovació i d'emprenedories que alimenten l'economia de la cultura. Aquí hi tindria cabuda un turisme cultural i natural dirigit tant a un públic nacional com internacional, amb la protecció del patrimoni cultural i natural i la creació artística com a sòcols.

Quins ingredients culturals fan falta per a una imatge exterior que ens representi?

Plusvàlues de la vida cultural – Esquema 4

Aquest quart esquema apunta cap un àmbit de treball que s'alimenta dels dos precedents (la ciutadania intercultural i un sector econòmic creatiu propi) per forjar **una diplomàcia cultural andorrana**; es tractaria de donar un gir a la cooperació artística i cultural del país a escala

bilateral, europea i global perquè sigui tant un mitjà –de projectar una imatge cultural en la que la ciutadania es reconegui– com una fi: posicionar el país dins de l'espai europeu i mundial de cooperació i creativitat artística i cultural.

El tercer moment de la política seria el que se centraria en la tria i la creació d'instruments (com per exemple un museu nacional) que facin existir i prosperar un sector cultural propi.

La gestió, la participació a la vida cultural i la política són eines per fer de la cultura un pilar de la transformació d'Andorra juntament amb el medi ambient, l'àmbit social i l'economia.

Autoria: Montserrat Martell Domingo, gestora cultural, ex-funcionaria de l'ONU a França, Cuba i Centreamèrica i especialista del programa de cultura de la UNESCO del 1998 al 2018.